

Moskvas høge

Claus Mathiesen

Det er en udbredt opfattelse i militære kredse i Rusland, at Vestens næsten globale tilstedeværelse er hegemonisk og skadelig, og at en reetablering af russisk indflydelse kun vil være mulig ved på langt sigt at genskabe det sovjetiske, militærstrategiske råderum

Findes der en overordnet plan bag den konfrontation med Vesten, som Rusland i tiltagende grad søger? Er der en reel risiko for genoptagelse af det våbenkapløb, som var en del af inventaret i Den Kolde Krig? Hvordan kunne vejen mod stabilisering af forholdet mellem Rusland og Vesten i givet fald se ud?

I et forsøg på at besvare ovenstående, må vi en smule tilbage i tiden, nemlig til terrorangrebet i New York den 11. september 2001.

I kølvandet på 11. september besluttede USA sig for at træde ud af den såkaldte ABM-aftale. Den havde i tredive år, siden starten af 1970'erne, betydet et forbud mod, at USA eller Sovjetunionen – siden Rusland – etablerede et missilskjold, som dækkede mere end én lokation. USA's væsentligste begrundelse for i

2002 ensidigt at træde ud af aftalen var, at man ønskede frie hænder til at kunne beskytte sig mod angreb fra ballistiske missiler affyret af såkaldte slyngelstater eller terrororganisationer, der måtte få rådighed over sådanne våben. Og snart skulle der ske et yderligere skred i nedrustningsaftalestrukturen.

Kort efter intensiveredes den amerikanske videreudvikling og faktiske etablering af komponenterne til det, der nu blev omtalt som NMD, altså National Missile Defense. Dette fik Rusland til som gensvar definitivt at erklære begrænsningerne indeholdt i START-2 aftalen for ugyldige.

START-2 blev indgået i 1993 mellem USA og Rusland og forbød ballistiske missiler med flere sprænghoveder (MIRV). Den er dog aldrig trådt i kraft, da det russiske parla-

ment nægtede at ratificere den som svar på USA's aktioner mod Irak, NATOs fortsatte optagelse af nye medlemslande og NATOs operationer mod Serbien. Således råder landene i dag over missiler med op til 10 sprænghoveder.

Rusland har dog et betydeligt antal missiler med enkelt sprænghoved, idet man for at skabe et mobilt, landbaseret system havde måttet reducere det tilhørende missils størrelse og vægt. Ved endegyldigt at 'udtræde' af aftalen, fik Rusland frie hænder til at udvikle missiler med flere sprænghoveder, det være sig nye typer eller baseret på eksisterende.

Begrundet som endnu et tiltag i protest mod USA's fortsatte realisering af missilskjoldsprojektet iværksatte Rusland i 2007 et moratorium på den såkaldte CFE-traktat. Denne traktat, hvis tilblivelse går tilbage til perioden omkring Sovjetunionens sammenbrud, omfatter ikke nukleare våben, men derimod konventionelle. Rusland har længe argumenteret forgæves for en tilpasning af traktaten til de ændrede, geopolitiske forhold.

Dertil skal føjes generel russisk utilfredshed med OSCE, i hvis regi CFE-traktaten hører, og frustration over, hvad der fra russisk side ses som oplagte skævheder i traktatens grundlæggende fastlæggelse af lofter for antallet af konventionelle hovedvåbensystemer som kampvogne, kampfly og artilleripjecer.

Frigjort for CFE-traktatens be-

grænsninger, har Rusland i løbet af 2008 kunnet styrke sin militære tilstedeværelse i Nordkaukasus, hvilket utvivlsomt har medvirket til, hvad der fra russisk side ses som en stabilisering af sikkerhedssituationen i den ellers så uroplagede region.

Et vellykket udfald af denne stabiliseringsproces, der synes at have en ganske brutal karakter, er en politisk forudsætning for, at Rusland i dag kan give sin fulde støtte til Sydossetiens og Abkhasiens selvstændighed uden umiddelbar frygt for, at den separatistiske bevægelse pludselig vender tilbage på egen side af Kaukasus. Samtidig har man også uhindret kunnet bygge styrker op, som var nødvendige for at gennemføre den militære straffeaktion mod Georgien i august 2008.

Rusland havde ikke lagt synderlig skjul på dette, tværtimod havde man ved militær øvelsesaktivitet i Nordkaukasus demonstreret, at man var klar til aktion. Der manglede blot en passende anledning.

Umiddelbart efter afslutningen af de væbnede sammenstød i den georgisk-russiske konflikt underskrev USA og Polen den 17. august en aftale angående etablering i Polen af stillinger til missiler, der skal kunne nedskyde ballistiske missiler på vej mod USA, samt muligvis også mod de europæiske lande.

Det blev i Rusland opfattet som både en reaktion på russernes aktion mod Georgien og et endegyldigt bevis på, at systemet også er ret-

tet mod Ruslands arsenal af ballistiske missiler. Det har USA ellers stædigt tilbagevist med henvisning til, at missiler affyret fra stillingerne i Polen ikke vil kunne nå at indhente et russisk ballistisk missil på vej mod USA. Missilet vil få et forspring på grund af reaktionstiden, som ikke kan indhentes. Rusland har for længst som modsvar forberedt indsættelse af SS-21/Tochka-U missiler med en rækkevidde på 100-200 km fra Kaliningrad-området mod affyringsområdet i Polen. Disse kan have såvel konventionel som nuklear sprængladning.

Det skal tilføjes, at man sikkert i Moskva har noteret sig de bilaterale sikkerhedsgarantier, som USA har givet Polen som en del af aftalen. Det er åbenbart ikke alle lande, der har fuld tillid til NATOs evne til at reagere samlet og enigt.

INF-aftalen er i fare

Rusland har ved gentagne lejligheder nævnt udtræden af INF-aftalen som en mulig reaktion på, hvad man anser for antirussisk politik, det være sig NATOs fortsatte optagelse af nye medlemmer eller etablering af missilskjold. INF-aftalen blev indgået i 1987 mellem USA's præsident Reagan og Sovjets perestrojka-præsident Gorbatjov. Den indebar totalt produktionsstop og destruktion af samtlige eksisterende landbaserede missilsystemer med en rækkevidde mellem 500 og 5.500 km. Herved

begrænsedes de nukleare arsenaler til kun at omfatte taktiske og strategiske nukleare midler.

Det var Sovjetunionen, der med sine mange landbaserede systemer måtte destruere det største antal missiler og sprænghoveder. Aftalen berørte eksempelvis ikke USA's skibsbaserede missiler af samme slags, hvorfor aftalen i mange russiske, ledende kredse opfattes som et vellykket bedrag af Sovjet fra USA's side.

I det russiske våbenarsenal findes der i dag et større antal af det såkaldte SS-26/Iskander mobile missilsystem med en rækkevidde på op til 400 km. Men dette system er baseret på et lidt ældre system kaldet SS-23/Oka, som netop til Ruslands store fortrydelse blev destrueret som en effekt af ovennævnte traktat. Dette er væsentligt, da det betyder, at det med relativt begrænsede omkostninger og på forholdsvis kort tid vil være muligt at skabe et fuldt operativt missilsystem med en rækkevidde over 500 km.

At Rusland endnu tøver med dette skridt kan skyldes flere forhold. Under alle omstændigheder vil der være betydelige udgifter forbundet med projektet, og det russiske militærs midler rækker næppe til anskaffelse af et større antal uden tilførsel af ekstra midler. Det vil kræve en politisk beslutning, som vil være upopulær blandt de politikere og oligarker, som allerede nu er bekymret for den negative økonomiske effekt, man har registreret i kølvandet på

Georgien-krise. Endvidere kan Ruslands udtræden af INF-aftalen lige præcis være det, der får de europæiske lande til at søge sikkerhed hos USA, hvilket Rusland for ingen pris ønsker. Jo mere splittet USA og Europa er – og jo mere splittet de europæiske lande er indbyrdes – jo bedre er Ruslands muligheder for at gennemføre sin politik. Det har man forstået i Moskva.

Hvis Rusland udtræder af INF-aftalen er vejen til gengæld åben for et nyt våbenkapløb, i hvert fald hvad angår traktatmæssige begrænsninger. Af de oprindelige aftaler vedrørende nukleare våben vil der kun restere SALT-2, der begrænser antallet af sprænghoveder på hver side til 6.000, samt den i 2003 ikrafttrådte SORT-aftale, som kun tillader, at ca. 2.000 sprænghoveder er affyringsklar på hver side. Sidstnævnte aftale vurderes dog at være af begrænset værdi, blandt andet fordi den ikke omfatter et kontrolregime. Den udløber i øvrigt i 2012.

For forståelsen skyld skal siges, at 2.000 sprænghoveder løst anslået har en sprængkraft svarende til 100-150.000 gange den bombe, der ramte Hiroshima 6. august 1945. På den konventionelle side vil der kun være de såkaldte Wien-dokument-besøg tilbage, samt Open Skies-traktaten, som er af begrænset værdi som gensidige inspektionsredskaber.

Hvorvidt der så på russisk side vil være midler til rådighed til at deltage i dette kapløb er en anden sag.

Der er lanceret et ganske ambitiøst materielanskaffelsesprogram for de væbnede styrker i perioden 2006-2015 med et beløb svarende til ca. 100 mia. danske kroner til indkøb og opgradering hvert år de 10 næste år. Det er næppe tilstrækkeligt til modernisering og oprustning i stor stil, men Rusland har tidligere demonstreret vilje og evne til at kanalisere omfattende ressourcer ind i prioriterede områder når det gælder, for eksempel i det sovjetiske rumprogram i sin tid.

Øget pres på Sortehavsregionen

Som et led i forværringen af relationerne mellem Rusland og Vesten er det i forvejen politisk skrøbelige NATO-Rusland-samarbejde næsten sat tilbage til nul. Det skete på russisk initiativ, måske for at komme NATO i forkøbet. Rusland har endvidere som det noget nær eneste land i verden anerkendt Abkhasien og Sydossetiens selvstændighed og samtidig tilbudt at placere militære styrker i disse områder som sikkerhedsgaranti.

Et modsvar fra vestlig side kunne blive at optage Georgien – eller de facto Restgeorgien – som medlem af alliancen inden for de næste 3-6 år. Det russiske pres på Ukraine vil i mellemtiden blive øget væsentligt, men dog ikke nødvendigvis med brug af andre militære midler end den blotte tilstedeværelse af Sortehavsflåden på Krim, som er den del

af Ukraine, som man fra russisk side finder mest urimeligt at have mistet. I Ukraine er det dog muligt primært at udnytte politiske midler til at destabilisere landet og hindre dets vej mod et NATO-medlemskab.

Således er der i starten af september udbrudt endnu en i en tilsyneladende endeløs række af politiske kriser i Ukraine. Anledningen har denne gang blandt andet været Georgien-konflikten, hvor de pro-russiske partier har ønsket en parlamentsresolution om anerkendelse af Abkhasien og Sydossetiens selvstændighed. Det ligger langt fra den provestlige præsidient Jusjtjenkos linje. Et sådant synspunkt er helt uantageligt, henset til de ved gentagne lejligheder fremsatte trusler om løsrivelse ikke bare af Krim, men af hele eller dele af Østukraine.

Også det moldoviske Transnistrien er sårbart, selv om Rusland ligesom på Krim heller ikke her umiddelbart har mulighed for at anvende militære midler på samme måde som i Georgien. Ingen af områderne grænser op til Rusland, hvilket umiddelbart vanskeliggør indsættelse af militære midler i større omfang. Men både på Krim og i Transnistrien har mange fået udleveret russisk indenrigs-pas, hvilket i lighed med, hvad der skete i Abkhasien og Sydossetien, kan blive et argument for nødvendigheden af at 'måtte beskytte russiske statsborgere'.

Således kan Ukraines ønske om optagelse i NATO lige som for Geor-

giens vedkommende i værste fald ende med optagelsen af et 'Rest-ukraine', hvis faktiske størrelse det på nuværende tidspunkt kan være svært at spå om. At det kunne tænkes at gå sådan skal ses i lyset af gentagne russiske udsagn om, at ved Ukraine og Georgien går grænsen for, hvad man vil finde sig i. Deres indtræden i NATO vil man modsætte sig med alle midler.

Missilskjoldsproblematikken og NATOs fortsatte insistensen på at optage nye medlemmer vil være væsentlige argumenter for at udråbe USA og NATO til fjender i den nye russiske militærdoktrin med rette eller urette. Sådanne formuleringer foreligger allerede i kendte forslag og udkast, som har været drøftet i russisk presse. Det seneste eksempel herpå er et papir benævnt 'Ruslands væbnede styrkers profil frem til 2030', som det russiske forsvarsministerium ifølge russisk presse har ladet sive til forskellige sider, måske blandt andet i et ønske om at se, hvilke reaktioner en så håndfast formulering vil fremkalde.

Optrapning i Østersøregionen

På sin vis er en sådan optrapning allerede igangsat med den militære udvikling i Kaliningradområdet. Situationen vil dog kunne udvikle sig drastisk, hvis Sverige og Finland søger optagelse i NATO. Et sådant skridt har flere gange været på tale og skal blandt andet ses i lyset af, at

Sverige de sidste ti år har skåret væsentligt ned på sine militære styrker. Sverige vil derfor næppe kunne forsvare sin neutralitet som hidtil. Et fælles svensk-finsk fodslag på dette punkt har også været omtalt. En sådan forøgelse af NATOs tilstedeværelse i Østersøregionen helt op til Ruslands grænser i nord, vil ud over en forventelig optrapning af de konventionelle styrker i området kunne få Rusland til at føle sig tvunget til at opstille kort- og mellemdistancemissiler i Leningrad Militærdistrikt, herunder langs grænsen til de baltiske stater, samt eventuelt i Hviderusland.

Et strategisk behov for adgang til Østersøen kunne således udløse et forstærket politisk og militært pres på de tre baltiske stater, hvis uafhængighed fortsat ikke til fulde er accepteret af dele af den russiske politiske og militære elite.

Såvel Letland som Estland, i lidt mindre grad Litauen, er til stadighed udsat for grove angreb af russiske politikere. I mange russeres optik er de baltiske staters selvstændighed en lige så stor fejl som Krims tilhørsforhold til Ukraine.

Høgenes formål

Spørgsmålet er så, hvad høgenes formål kan være med at søge konfrontation med Vesten. Hvad er de overordnede mål, man har sat sig på mellemlangt og langt sigt i nogle russiske kredse?

På mellemlangt sigt kunne nogle i Rusland tænkes at ville fortrænge USA og dets allierede i koalitioner og NATO væk fra den næsten globale tilstedeværelse, som er blevet muliggjort gennem USA's position. Den opfattes i Rusland som hegemonisk og skadelig. Rusland har inden for det seneste års tid forsøgt at manifestere sig sømilitært med øvelsessejlad med Ruslands eneste hangarskib 'Admiral Kuznetsov' i Atlanterhavet og med forøget aktivitet med strategiske bombefly, også i Østersøområdet. Britiske, norske og danske jagere har måttet på vingerne oftere end det har været tilfældet de seneste tiår for at hævde lufrumets ukrænkelighed og national suveræniteten.

Ingen af disse aktiviteter har i sig selv været af skelsættende karakter, men mere udtryk for en tendens, nemlig at Rusland vil tilbage i en position som international spiller med en militær magtbase, der fremtvinger respekt. Intentionen er tilsyneladende at presse os til at koncentrere os mere om den hjemlige sikkerhed. Herved vil mængden af ressourcer til at løse opgaver i områder, hvor Rusland ikke mener vi har noget at gøre, samtidig blive reduceret. Denne problemstilling afspejles allerede en smule i diskussionen om anskaffelse af nye kampfly til det danske flyvevåben.

I forlængelse heraf synes det endvidere klart, at der eksisterer tilhængerne i Rusland af, at en reetablering

af russisk indflydelse kun vil være mulig gennem på langt sigt at genskabe det sovjetiske, militærstrategiske råderum. Denne sikkerhed byggede på, at man havde militære midler placeret i periferien af det territorium, som Sovjetunionen omfattede, samt i ikke ubetydeligt omfang i de såkaldte satellitstater. Denne strategi forudsatte og sikrede på én gang fuld politisk kontrol med dette enorme territorium i Europa, Kaukasus og Centralasien.

Det skal tilføjes, at en væsentlig drivkraft bag indsættelse af såkaldte 'fredsskabende styrker' i det post-sovjetiske rum i øvrigt ganske utilsløret har været at sikre fortsat russisk indflydelse og kontrol. Det gælder såvel i Tadsjikistan som i Transnistrien, Abkhasien og Sydossetien, også selv om de derværende russiske styrker i perioder nærmest har været overladt til at klare sig selv. De skulle bare være til stede. Hvad vi har set og ser ske i Georgien kan altså meget vel være et udtryk for denne strategisk drevne 'magtpolitik' omsat i praksis. Måske lurer man i Moskva blot på, at for eksempel Aserbajdsjan skal genoptage krigen med Armenien. Ved at komme Armenien til hjælp, kan man sætte Aserbajdsjan på plads, og om muligt fremprovokere et regimeskifte i såvel Georgien som Aserbajdsjan. Herved vil den strategiske kontrol med Transkaukasus være genvundet.

Meget peger på, at støtterne, måske ligefrem ophavsmændene, til en

sådan 'neosovjetisk' strategi findes i den aktive og pensionerede militære elite. I 15-20 år har fem forsvarsmindre forsøgt at reformere Ruslands væbnede styrker uden større resultater. Dette skyldes ikke alene mangel på midler og udbredt forbeholdenhed over for reformer fra generalernes side, men også mangel på forandring i konceptuel henseende. Der er følgelig heller ikke sket større ændringer i russisk strategisk tankegang siden sovjettiden.

De ovenfor beskrevne scenarier skal naturligvis tages med alle forbehold og behøver ikke at blive til virkelighed. Hvis Vesten formår at agere samlet og klogt, samtidig med at omkostningerne ved en sådan aggressiv politik i Rusland viser sig for høje for de politikere, som samtidig er Ruslands økonomiske elite, kan det gå helt anderledes. Eller måske vil nogle i Rusland indse, at en sådan adfærd i den sidste ende slet ikke er til gavn for landet, hvis reelle fjender og problemer skal søges andre steder.

Men først og fremmest har Rusland demonstreret en hidtil uset vilje og evne til at satse højt, når lejligheden byder sig. Rusland har leveret en udfordring i mere end en forstand. Det bliver vi i Vesten nødt til at forholde os til.

Claus Mathiesen er lektor ved Forsvarsakademiet, og tidligere dansk forsvarsattaché for Ukraine i perioden 1999-2007.